

Costanzo Di Girolamo sarà recordat per la sua acribia filològica, la finezza interpretativa, la vocazione comparatística, l'entusiàstic interès per les noves tecnologies, l'idea que la recerca sia un'empresa col·lectiva i no solament un treball solitari, i que els seus resultats deuen superar els límits de les acadèmies per arribar a la línia més ampla dels lectors cultes. A aquestes qualitats científiques, em permeto d'afegir, en conclusió, una nota personal: Dino, com es feia anomenar pels altres, si és diferent dels nostres alumnes per generositat intel·lectual i insensibilitat a les jerarquies i al formalisme acadèmic, guiant-nos amb atenció i afecte en les nostres recerques, que ens animem a seguir el camí del seu lluminós exemple.

Paolo Di LUCA

GABRIELE IANNÀCCARO
(1965-2022)

Gabriele Iannàccaro es va llicenciar en Literatura per la Universitat de Milà el 1992 i es va doctorar en Lingüística Italiana per la Universitat de Florència tres anys més tard. La seva formació milanesa, centrada en la lingüística comparada, l'havia encaminat cap a un estudi sobre el dialecte del Coimo (un poblet a la frontera política —però no lingüística— entre Itàlia i Suïssa): un estudi inspirat en cursos i converses amb el nostre professor comú Romano Broggin, de Bellinzona. Els Alps i, més en general, les comunitats frontereres han estat sempre un focus fonamental de les seves reflexions sobre qüestions de contacte i canvi lingüístic. La seva tesi doctoral està dedicada a la dialectologia perceptiva: el treball de camp en el mateix poble alpí i les anàlisis han contribuït en gran manera a la perspectiva d'estudis lingüístics que tinguin en compte també les avaluacions "èmiques" de les llengües, és a dir, com les llengües, en particular les llengües no estàndards, són vistes pels propis parlants. Al principi de la seva carrera va ser editor durant dos anys del *Vocabolario dei Dialetti della Svizzera Italiana* en el Centre de Dialettologia ed Etnografia de Bellinzona, per al qual posteriorment va impartir una sèrie de conferències en els Corsi Estivi di Dialettologia e Linguistica Storica. També va estar vinculat a la Suïssa italiana com a responsable d'aquesta zona per a l'*Atlas Linguistique Roman (ALiR)*.

Va començar com a estudiant de llengües indoeuropees, desenvolupant els seus coneixements en lingüística i literatura italianes, romàniques, eslaves, germàniques i clàssiques (l·latí, grec antic, sànscrit i hebreu). Després dels seus estudis de doctorat, es va dedicar a la lingüística funcionalista general i, sobretot, a la dialectologia general i romànica, la lingüística de contacte, la paremiologia romànica i els estudis sobre política i planificació lingüístiques.

Des de llavors, va ensenyar en diverses universitats; la plaça de professor titular de Glottologia i Linguística, obtinguda el 2018 en la Universitat de Milano-Bicocca, va ser la culminació de la seva rica i geogràficament diversa carrera: a més de Milà, va exercir la docència a Trento, L'Aquila, Torí i, particularment, a Estocolm, on va passar dos anys com a catedràtic de Lingüística Italiana. També va ser professor visitant en diverses universitats europees i asiàtiques, i va ser assessor extern de la secció d'estudis italians de la Universiti Malaia de Kuala Lumpur.

Els seus cursos universitaris es van centrar principalment en lingüística general, fonètica i fonologia, lingüística aplicada i antropolingüística. Com a professor, va dirigir nombroses tesis doctorals en diversos centres acadèmics europeus. La seva intensa implicació en qüestions de política lingüística es reflecteix també en els seus càrrecs socials i directius en nombroses societats lingüístiques (com la Societá di Linguística Italiana, dins de la qual va ser cofundador i coordinador del Gruppo di Studio sulle Politiche Linguistiche) i com a consultor del Ministero dell'Università. Durant més de set anys va ser president de la Llicenciatura en Comunicació Intercultural de la

Universitat de Milano-Bicocca; durant aquest període va emprendre una profunda revisió de la carrera, amb una decisiva reorganització de la seva estructura interna.

Els seus interessos de recerca van abastar des de la dialectologia romànica fins a la sociolingüística, passant per la lingüística perceptiva, la lexicografia romànica, l'estudi de les relacions entre els sistemes d'escriptura i la tipologia, la sociolingüística i la ideologia lingüística. En aquests àmbits, va realitzar i va dirigir un considerable nombre de recerques de camp, a vegades de gran compromís i amplitud, tant individualment com en equip amb altres estudiosos i investigadors.

Un primer vessant de la producció científica de Gabriele han estat els estudis dialectològics, etnogràfics, etimològics i lexicològics dins del món romànic; entre altres coses, ha estat membre des de mitjan anys noranta d'empreses col·lectives com el ja esmentat *Atlas Linguistique Roman* i l'*Atlas Linguarum Europae*, i per a aquests projectes va elaborar nombrosos treballs. En aquest context, realitzà i dirigí estudis de recopilació de dades (sobre el terreny) de les varietats romàniques alpines (en particular, llombard, trentí, friulès i ladí), en relació amb la lingüística històrica i etnològica, tot centrant-se en particular en els problemes de percepció de la llengua i del canvi lingüístic per part del parlant. Al mateix temps, va emprendre recerques sobre el lèxic de les varietats romàniques i la seva articulació dins de la competència lingüística del parlant, sobre els mecanismes de la lexicografia cognitiva, investigats a través de l'anàlisi lingüística de diccionaris dialectals de l'àrea romànica compilats per no lingüistes. En aquest sentit, va resultar fonamental l'estudi i anàlisi d'obres sobre lexicografia i dialectologia històriques, així com sobre escriptures de l'àmbit de l'administració al segle XIX. I també van ser fonamentals les propostes de sistematització i informatització de diccionaris dialectals de la Llombardia, que inclouen el projecte «Voci dell'Adda e della Mera», així com l'interès per la paremiologia desenvolupat amb col·legues de la universitat de Barcelona dins del projecte ParemióRom.

Amb la finalitat de proporcionar un marc més coherent per a la recerca sociolingüística i de planificació lingüística, el 1997 Gabriele va fundar, amb Vittorio dell'Aquila, el Centre d'Études Linguistiques pour l'Europe (CELE), que més tard va confluïr en el Forskningscentrum för Europeisk Flerspråkighet. Paral·lelament a la seva labor d'assessorament a administracions públiques i associacions territorials, el CELE es va caracteritzar per l'organització d'enquestes lingüístiques i sociolingüístiques amb metodologies especialment innovadores, que posteriorment van ser represes per altres iniciatives de recerca en diverses regions d'Europa. Les enquestes sociolingüístiques a gran escala a les valls ladines, a la Vall d'Aosta, en les comunitats *walser* del Piemont, a Latgàlia (est de Letònia) i —actualment en curs— al Friül són de caràcter quantitatiu. Aquestes enquestes es van realitzar en cooperació amb universitats i centres de recerca regionals i internacionals, emprant un equip de col·laboradors locals. Les enquestes qualitatives realitzades sota la direcció del CELE utilitzen, d'una banda, la metodologia dels *focus groups* creatius i tenen per objecte el sondeig qualitatiu de les expectatives arrelades associades al plurilingüisme, el contacte i la posició dels codis en el territori, i, per un altre, consisteixen en entrevistes individuals basades en la metodologia de la lingüística popular, com la construcció de *mental maps*.

Els coneixements adquirits en aquest camp constituïren la base de programes de protecció i revitalització lingüística en comunitats minoritàries i van permetre a Gabriele dissenyar i dirigir un projecte de recerca a gran escala, encarregat pel Ministeri italià de la Universitat, sobre la situació educativa de les llengües minoritàries a Itàlia; també van impulsar una reflexió teòrica sobre política i planificació lingüística, que va culminar en un manual de planificació lingüística publicat a Roma el 2004.

Un àmbit molt estimat per Gabriele va ser el de la tipologia i la sociolingüística dels sistemes d'escriptura, en particular pel que fa a la relació entre el pla gràfic i els nivells de llengua (fonològic, morfològic, lèxic) dins dels alfabetos vocàlics fonogràfics; en relació amb aquest tema d'estu-

di, Gabriele hi va aportar reflexions originals sobre la tipologia dels alfabetes antics (llatí i grec) i moderns (italià, francès, alfabetes eslaus derivats del llatí). Tot això es va completar amb estudis i reflexions sobre la ideologia relacionada amb l'adopció, l'ús i l'adquisició de sistemes d'escriptura en situacions de planificació lingüística i lexicografia espontània.

Admirador convençut de cada aspecte particular i amb un marcat sentit de l'estima per tot el que pogués semblar paradoxal, Gabriele va anar desenvolupant una actitud cada vegada més cautelosa i perplexa davant les grans sistematitzacions, no perquè no captés la seva força intel·lectual (al contrari!), sinó perquè estava persuadit que el component subjectiu de la recerca és molt més ampli del que normalment es percep i que l'ordre no és més que una manera de llegir el caos. Això el va portar a postures que podríem considerar com a "escepticisme obert": més enllà de les certes aparents de les nocions rebudes, però sense encapritxar-se de propostes antagòniques (sobre les quals, d'altra banda, es va mantenir escrupolosament informat).

De la mateixa manera, va defugir resoltament les caracteritzacions "nacionals" (tema amb el qual els seus estudis es creuaven sovint i sobre el qual no perdia ocasió de debatre). Pressionat per la comparació, va admetre, no obstant això, reconèixer-se en unes certes zones identitàries "a cipolla" ('en forma de ceba'), com ell solia definir-les: en primer lloc, Milà (fins i tot a nivell de districte o, per a ser precisos, de "mandamento", és a dir segons l'antiga Porta de la ciutat), amb tota la seva història moderna i antiga; després, els Alps, entesos en tota la seva extensió en tots els seus vessants (es tracta d'una clau interpretativa que pot resultar reveladora en una mirada de conjunt a les recerques que va dur a terme); a més, Europa, en un sentit molt ampli, des de les tradicions cèltiques (insulars, però també alpines) fins al vast horitzó d'Eslàvia, passant fins i tot (a través de la Rússia asiàtica) pel Pacífic i Mongòlia.

Dins d'aquest marc, va poder expressar (en algunes rares i precioses ocasions) una preferència personal pels entorns muntanyencs (exemplificada per l'altitud "prototípica" de 1.200 m), que, a més de l'omnipresent relació amb els Alps, incloïa per declaració explícita i evident interès Transsilvània, el Caucas i el Tibet. És com si en aquestes zones amb caràcter proverbial de refugi concentrés la preservació del que més l'atreïa, tant lingüísticament com antropològicament.

Si fos admissible una definició neològica formada a partir del grec, podríem qualificar Gabriele d'"oroglotantropòleg" 'estudiós amb mètode antropològic de les llengües de muntanya'. L'encunyació deixaria temps per a la troballa, si Gabriele hagués estat una figura que hagués treballat aïllada i retirada; però, per contra, tenia l'energia i l'amplitud d'horitzons d'un fundador d'escola, per la qual cosa pensem que l'expressió podria arribar a identificar un corrent d'estudis.

Vittorio DELL' AQUILA
Forskningscentrum för Europeisk Flerspråkighet
Guido BORGHI
Università di Genova

LLORENÇ SOLDEVILA I BALART
(1950-2022)

Llorenç Soldevila i Balart (Monistrol de Montserrat, 1950 – Argentona, 2022) va morir sobtadament el 10 de desembre de 2022 mentre treballava al seu estudi. Encara no feia dos mesos que havia conduït les XIV Jornades d'Intercanvi Cultural celebrades a l'Alguer. Aquestes Jornades, que organitzen de fa anys la Societat Catalana de Llengua i Literatura, filial de l'IEC, i la Societat Verdaguer, van mostrar encara un Llorenç Soldevila en plenes facultats, atent a la lo-